

обществ. Установлены особенности демократического транзита в конце XX - начале XXI века.

Ключевые слова: демократизация, предпосылки демократизации, политическое развитие модернизации, трансформация, транзитология, демократический транзит, консолидация демократии, переходный политический режим.

Babkina O. *Prerequisites of transition to democracy: the risks of a transitive society*

Political development and democratization processes in postcommunist societies are examined. It is systematized the main achievements and analytical possibilities of transitology as a subdiscipline of Political Science in the tradition political development of postcommunist societies. The features of systematic political transformation are exposed in the context of political transformation in the conditions of transitional political development of postcommunist societies.

Keywords: democratization preconditions of democratization, modernization of the political development, transformation, transitology, democratic transition and consolidation of democracy, the transitional political regime.

УДК: 321:351

Новакова О. В.

ВНУТРІШНІ ДИЛЕМИ ДЕМОКРАТІЇ: АКТУАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ ФІЛІППА К. ШМІТТЕРА

Проаналізовано тенденції демократичного розвитку із застосуванням висновків концепції К.Шміттера. Здійснено проєкцію внутрішніх ускладнень та дилем демократії на суспільно-політичні реалії сучасного українського суспільства. Визначено такі позитивні тенденції динаміки громадсько-політичних процесів, як зменшення рівня «олігархізації» політичного простору, електоральна взаємодія формальних та неформальних політичних інститутів, розвиток самоорганізації громадянського суспільства через волонтерський рух, підвищення політичної самостійності парламентської коаліції та відсутність концентрації усіх важелів влади в одному центрі. Одночасно підкреслено, що вплив даних тенденцій ускладнюється наступними негативними явищами: заміщення реального врахування інтересів суспільства при формуванні політичного курсу популістськими підходами, певне самоусунення частини громадян від відповідальної громадської діяльності, надмірна функціональна автономія владних інститутів, відсутність повноцінної комунікації між владою та громадянами, «демократична рецесія» на міжнародній арені. Відповідно на порядок денний виходять питання прогнозування подальшого розвитку демократичного суспільства з метою формування ефективного політичного курсу держави, здійснення стратегічного вибору, що визначається актуальними викликами, політичним досвідом, геополітичним положенням, громадянськими ресурсами країни.

Ключові слова: політичний процес, демократичний розвиток, дилеми демократії, політичні інститути, громадянське суспільство.

В останні десятиріччя XX століття, коли світ був захоплений певною ейфорією перемоги демократії, К. Шміттер попереджав про серйозні небезпеки і дилеми демократичного транзиту, які замість "кінця історії" передвіщають бурхливе і невизначене політичне майбутнє. Сьогодні ці застереження вченого є ще більш актуальними, оскільки і «старі» і «нові» демократії стикаються з безпрецедентними труднощами, про що свідчить як політична практика, так і наукові дослідження. Арч Паддінгтон, віце-президент Freedom House наголошує, що «сприйняття демократії як переважаючої форми державного управління та системи міжнародних відносин, що ґрунтується на ідеалах демократії, опинилися нині під найбільшою загрозою за останні 25 років» [1].

Сама відсутність системної альтернативи демократичного політичного режиму, на думку К. Шміттера обов'язково викличе нові проблеми. До того ж намагання «новачків» запозичувати інституціональні структури традиційних ліберальних демократій без урахування глобальної та національної специфіки політичної динаміки XXI сторіччя, без постійної наполегливої роботи усього суспільства над утвердженням демократичних цінностей також не гарантує успіху. Прискорення та невизначеність соціально-політичної динаміки, визнання нестабільності сучасного світу як однієї з його головних ознак, потребує нових експериментальних та теоретичних досліджень, заснованих на специфічному характері сучасності.

Ідеологічне та політичне домінування демократії може бути порушене під впливом розчарування населення нових демократичних держав у реальних результатах політичного реформування і відповідної реанімації авторитарних систем або створення гібридних режимів. У першому випадку настає "раптова смерть", зазвичай в результаті державного перевороту. У другому випадку має місце "відстрочена смерть", коли демократія поволі поступається місцем іншій формі правління [2].

Потрібно бути готовим до того, зауважує К.Шміттер, що ейфорія народних мас змінюється шоком розуміння того, що падіння тиранів не означає чудесного виникнення нескінченної гармонії і добрих почуттів; що народне повстання або піднесення громадянського суспільства безсилі одночасно вирішити усі проблеми; що саме по собі проголошення демократії не приносить заодно свободу і рівність, зростання добробуту і справедливості, безпеку та рівні можливості, автономію і підзвітність влади. Так в Україні, замість покращення економічної ситуації та ефективного реформування за результатами 2014р. падіння промисловості склало 10,5%. У І половині 2015р. виробничі показники продовжували погіршуватись: промислове виробництво скоротилося на 20,5%, аграрний сектор – на 9,3%. Падіння в будівництві сягнуло 28,3%, у роздрібній торгівлі – 24,7%. З початку 2015р. стрімко прискорились інфляційні процеси. За І півріччя індекс споживчих цін зріс на 40,7% (зростання цін на продукти харчування на 37,7%), а індекс цін виробників промислової продукції зріс на 23,4%. Головними складовими інфляційних процесів у 2015р. виявились обвальне знецінення гривні та стрімке подорожчання житлово-комунальних послуг [3, с.30]. І хоча у нашій державі негативні тенденції ускладнюються військовою агресією, у значної частини громадян цілком закономірно настає розчарування і все більше людей починають питати, а чи варто було докладати стільки зусиль і зазнавати проблем невизначеності для досягнення демократії.

Ускладнення процесів демократизації та необхідність пошуку адекватних суспільним викликам рішень актуалізують звернення до робіт з проблеми політичного розвитку, його закономірностей та рушійних сил. Аналіз останніх досліджень і публікацій в цілому підтверджує нелінійний, циклічно-хвильовий характер процесів демократизації. Вивченню різноманітних аспектів цієї проблематики присвячені праці Ж.Блонделя, Л.Даймонда, Г.О'Доннелла, Т.Карозерса, Х.Лінца, А.Пшеворського, Д.Растоу, А.Степана, С.Хантінгтона, Ф.Шміттера та ін. Проблеми сутності та специфіки демократичного переходу висвітлюються в роботах вітчизняних вчених О.Бабкіної, В.Горбатенка, Г.Зеленько, О.Кіндратець, П.Кутуєва, О.Куценко, М.Михальченка, О.Романюка, О.Фісуна, Ф.Рудича та ін. В їхніх працях сформульовано ряд принципових методологічних критеріїв та закономірностей еволюційного розвитку політичної системи. Таких як структурна диференціація та спеціалізація; відокремлення влади від власності; розподіл влад; зростаюча адаптивність та гнучкість реагування системи; підвищення її здатності ефективно відповідати на внутрішні та зовнішні виклики; тенденції до залучення населення до політичного життя; виникнення універсальних норм та інститутів; перехід до призначення на державні пости за принципом компетентності; диференціація в середовищі політичної еліти тощо. Багатомірне складне соціальне середовище, в якому народжуються та функціонують політичні системи, обумовлює їх унікальну здатність до якісних змін та розвитку. Але в більшості моделей політичної системи не знаходиться місця концептуальному осмисленню механізмів саморозвитку, тобто здатності

системи створювати просторову, часову, або функціональну структуру без специфічного зовнішнього впливу [4, с. 28-29].

Спираючись на визначену проблематику, завданням даної статті є актуальний політологічний аналіз визначених у працях К.Шміттєра внутрішніх дилем демократичного розвитку, їх проекція на реалії українського суспільства та формулювання певних тенденцій суспільно-політичної динаміки.

На порядок денний сьогодні виходять питання прогнозування подальшого розвитку демократичного суспільства з метою прийняття та реалізації стратегічних рішень, формування актуального політичного курсу держав. Кожній новій демократичній країні потрібно зробити стратегічний вибір, що визначається історичним досвідом, геополітичним положенням, громадянськими ресурсами. Важливим видається наукове визначення таких стратегічних дилем демократичної трансформації для здійснення прогнозу і організації ефективного реформування суспільно-політичного життя. К.Шміттєр пропонує до розгляду дві категорії таких дилем: 1) внутрішніх, притаманних сучасній демократії, незалежно від місця і часу її виникнення та 2) зовнішніх, що піддають сумніву сумісність нових демократичних правил і практики з традиційно усталеними соціальними, культурними та економічними умовами.

У статті ми зосередимося на аналізі саме внутрішніх дилем. Першою з них визначена олігархізація. Як відомо, ще Р. Міхельс сформулював "залізний закон", за яким всі партії, асоціації та рухи (не кажучи вже про законодавчі органи) стають все більш олігархічними і, таким чином, все менш підзвітними своїм членам або широкій публіці. Олігархізація виявляється також у тому, що політичні інститути зазнають значного впливу фінансово-промислових груп, і формування політичного курсу держави відбиває інтереси не громадян суспільства, а так званих «олігархів». Показовою у цьому відношенні є думка українців щодо позитивної та негативної ролі суб'єктів у процесі реформування суспільства. На думку громадян, найбільший опір проведенню реформ в Україні чинять уряд та олігархи (по 51%). З іншого боку, на думку 32% українців, уряд не чинить опір, а навпаки, сприяє проведенню реформ, натомість, щодо олігархів таку думку мають лише 7%. Негативно українці оцінюють й аналогічний вплив державних чиновників (-38%), а також політичних сил, що входять до складу коаліції (-22%). Кількість тих, хто вважає президента рушієм і гальмом реформ, приблизно однакова: 37% і 39%, відповідно [5].

Вплив олігархічних структур на представницькі інститути помітно змінився під впливом Майдану. Одним з провідних гасел було усунення олігархів від влади, «деолігархізація» стала вимогою до політичних партій, а фінансова підтримка з боку можновладців ускладнювала мобілізацію голосів виборців. Відповідно, у виборчій кампанії 2014р. більшість партій намагалися демонструвати прозорість власних джерел фінансування і непричетність до олігархічних фінансів. Разом з цим, під впливом втрати влади В.Януковичем, окупації Криму, збройного конфлікту на Сході України, міжнародних санкцій та певних дій по реалізації антикорупційної політики відбулася втрата позицій олігархічними групами, що утримували Партію регіонів та її сателітів. Можна констатувати, що сучасні парламентські партії не орієнтуються на фінансових монополістів, а використовують підтримку окремих бізнес-груп локального масштабу. Зміна тенденцій у фінансуванні партій призвела також і до зміщення акцентів їх діяльності. Так, зокрема, значно зменшилася інтенсивність лобювання інтересів фінансово-промислових груп у парламенті.

Тенденції до «деолігархізації» влади виявилися також у певному зближенні та «кооперації» громадянського суспільства і політичних партій. Під час Майдану відбулося безпосереднє виникнення партій на основі формалізованих та неформалізованих структур громадянського суспільства – зокрема, так виникла партія «Правий сектор». Залучення активістів Майдану до владних структур у період лютого-березня 2014р. призвело до їх подальшого виходу на керівні позиції в нових політичних силах, створених напередодні виборів (зокрема в «Народному фронті» – В.Сюмар, А.Парубія). Найбільш масовою формою стало включення представників різних категорій громадянського суспільства (громадських активістів, лідерів неурядових організацій, волонтерів, добровольців-учасників АТО,

неурядових експертів) до виборчих списків. Цей підхід був схвально сприйнятий електоратом і значною мірою став причиною відповідного голосування. Так, за даними соціологічних опитувань, 68% опитаних напередодні виборів позитивно поставилися до внесення до списків громадських активістів, майже 60% – командирів добровольчих батальйонів, військових – учасників АТО [6, с. 24-26].

Другою внутрішньою дилемою демократії є самоусунення. Спираючись на висновки М. Олсона [7], К.Шміттер стверджує, що у індивідів часто відсутні раціональні стимули, які підштовхують їх добровільно сприяти зміцненню тих суспільних благ, які підтримують демократію і виробляються нею. При відсутності позитивних наслідків від виборів та подальшого функціонування влади громадяни в демократичному суспільстві починають думати про безглуздість голосувати, залучатися до асоціацій або рухів або навіть брати участь у громадській діяльності, бо різні дії окремих осіб зазвичай мало або зовсім не впливають на результат. Все частіше громадяни безконтрольно делегують більшу частину такої діяльності професійним політикам. Певні ознаки такого «самоусунення» спостерігаються і в Україні. Значна кількість українців (51%) зізналася в тому, що не готова докладати особисті зусилля заради успіху реформ у країні: 28% — бо вважають, що цим мають займатися органи державної влади, а 23% — бо не вірять в успіх реформ [8]. У той же час потужна мобілізація та ідентифікація громадян під впливом зовнішньої агресії призвела до активізації суспільно-політичної позиції людей, яскравим прикладом чого є волонтерський рух та виникнення мережі неформальних громадських об'єднань. Починаючи з листопада 2014 року в Україні діє громадська організація «Асоціація народних волонтерів», яка регулярно надає допомогу військовим та цивільним у зоні АТО (антитерористичної операції), а також ветеранам АТО та їхнім сім'ям. На сьогодні в Україні існує мережа волонтерських рухів та об'єднань, що зарекомендували себе як дієві й ефективні групи самоорганізації, які мають серйозний вплив, здатні віднайти будь-які потрібні ресурси та вирішити проблеми будь-якої складності. Серед них, зокрема, «Крила Фенікса», «Армія SOS», «Волонтерська Сотня», «Повернись живим», «Ми – кияни» та ін. [9].

Діяльність волонтерів отримує яскраву позитивну реакцію суспільства. Не випадково за дослідженнями 2015 року лідерами суспільної довіри стали волонтери (довіряють 67%, не довіряють – 23%, баланс довіри-недовіри становить +44%). Позитивним є також баланс довіри-недовіри до громадських організацій (+13%) та до засобів масової інформації України (+2%), проте динаміка у ставленні до цих інституцій протилежна: довіра до громадських організацій зростає (від -9% у 2010 році до +13% у 2015-му), а до українських ЗМІ падає (від +26% у 2010 році до +2% у 2015-му) [10].

Наступна дилема демократизації «циклічність в політиці». Всім сучасним демократіям доводиться на практиці стикатися з нерівномірністю розподілу витрат і прибутків серед груп та індивідів. Кожного разу, коли рішення приймається шляхом голосування за принципом більшості, а не за принципом одностайності, виникає можливість нестійкої більшості, утвореного тимчасовими коаліціями в результаті серії політичних заходів, що мають кінцевий ефект відчуження кожного [11]. Саме наявність такої нестійкої більшості є проблемою функціонування українського парламенту. Необхідність вирішення гострих, неоднозначних та болючих для суспільства питань приводить до перманентних розколів та популістичних вивержень. Однак, не дивлячись на ускладнення й суперечності, «широкий» коаліції депутатських фракцій вдається демонструвати здатність до узгодження інтересів та виходу з гострих політичних конфліктів, таких, як голосування за зміни до Конституції України, або арешт депутата І. Мосійчука. Відмінності програм та гетерогенна електоральна конкуренція різних суб'єктів коаліції спрацювали певним чином на позитив, оскільки привели до зміцнення інституційної незалежності Парламенту. Публічні декларації виходу з коаліції або фракційні «переходи» є ризикованими з огляду на політичний імідж та громадську підтримку. Об'єктивно сприяє підсиленню ролі парламентської більшості також відсутність єдиного керуючого центру з боку Президента чи Уряду, що дозволило останнім розподілити відповідальність.

Ускладнення та дилеми демократії можуть бути пов'язані також з надмірною функціональною автономією інститутів влади. Всі демократії для виживання повинні залежати від спеціальних недемократичних інститутів: від збройних сил і центрального банку, наприклад. Для того, щоб ці інститути виконували свої функції ефективно, вони повинні бути захищені від тиску з боку народу і від нерегульованої конкуренції. Роль таких інститутів зростає в конфліктному соціальному середовищі, причому влада експертів, керуючих цими інститутами, зростає за рахунок лідерів парламенту і виконавчої влади, підзвітних громадянам.

Певна функціональна автономія таких інститутів може бути корисною та схвалюватися суспільством в періоди відносної стабільності розвитку. Кризові періоди, навпаки, погіршують оцінки та потребують більшої відкритості в їх діяльності. Така тенденція підтверджується аналізом динаміки підтримки Національного банку України за 2008-2015 роки.

Динаміка підтримки діяльності Національного банку України (2008-2015рр.)

Роки	Повністю підтримую	Підтримую окремі заходи	Не підтримую	Важко відповісти
2008	1,5	13,7	72,8	12
2009	4,6	19,6	60	15,8
2010	7,6	28,5	42,2	21,6
2012	7,6	29,9	42,6	20,6
2013	8,5	33,8	40,3	17,5
2014	2,1	14	71	13
2015	1,9	10,5	77,3	10,4

**Розраховано автором за даними соціологічних досліджень Центру Разумкова*

http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=406

Дані, наведені в таблиці свідчать про те, що найменший рівень підтримки діяльності Національного банку України припадає на 2008 та 2014-2015 роки, оскільки саме в ці періоди загострювалася економічна криза. Це свідчить недостатню функціональну здатність відповідного інституту та відсутність політичної комунікації для пояснення завдань і перспектив фінансового сектору економіки. Незрозумілість соціально-економічної ситуації призводить до панічних настроїв, створює підґрунтя для поглиблення кризи та розгортання популістських спекуляцій.

Остання внутрішня дилема демократії, яку виділяє К.Шміттер, це взаємозалежність. Вона полягає у тому, що всі сучасні демократії, навіть найбільші і потужні, вплетені в складну мережу взаємозалежності з іншими демократіями, а також з деякими автократіями. Теоретично національні уряди та лідери є суверенними, на практиці ж їх діяльність обмежена міжнародною політико-правовою ситуацією. Так, не можна не рахуватися з розгортанням «демократичної рецесії», яка за твердженням Л.Даймода [12] стала особливо помітною після економічної кризи 2008 року. Міжнародні експерти відмітили, що за 2009 рік підсилювалися репресії проти правозахисників та громадянських активістів, згорання свобод було зареєстроване у 40 країнах Африки, Латинської Америки, Близького Сходу та пострадянського простору. Авторитарні країни, такі як Іран, Росія, Венесуела та В'єтнам стали ще більш репресивними. Відмічався сильний тиск російської влади на опозицію, неурядові організації та незалежні ЗМІ, а також вбивства журналістів та правозахисників [13]. У доповіді за 2015 рік Freedom House наголошує, що загальна картина світу щодо рівня дотримання політичних прав та свобод є невтішною. Експерти дійшли висновку, що рівень політичних та громадянських свобод зменшується у всьому світі дев'ятий рік поспіль. Відмічено, що набуває популярності «сучасний варіант авторитаризму», за якого ефективно паралізується громадянська активність та політична опозиційна діяльність без її прямого силового припинення. Спостерігається тенденція до розширення невиправданого державного втручання у різноманітні сфери суспільного та приватного життя людей [14]. Усі ці глобальні тенденції

повинні враховуватися при розробці стратегій розвитку української держави, прийнятті найважливіших рішень для забезпечення ефективного реформування суспільно-політичного життя.

Таким чином, аналіз тенденцій демократичного розвитку із застосуванням висновків концепції К.Шміттєра, дозволив визначити такі позитивні тенденції динаміки громадсько-політичних процесів в українському суспільстві, як зменшення рівня «олігархізації» політичного простору, електоральна взаємодія формальних та неформальних політичних інститутів, розвиток самоорганізації громадянського суспільства через волонтерський рух, підвищення політичної самостійності парламентської коаліції та відсутність концентрації усіх важелів влади в одному центрі. Разом з цим вплив даних тенденцій ускладнюється наступними негативними явищами: заміщення реального врахування інтересів суспільства при формуванні політичного курсу популістськими підходами, певне самоусунення частини громадян від відповідальної громадської діяльності, надмірна функціональна автономія владних інститутів, відсутність повноцінної комунікації між владою та громадянами, «демократична рецесія» на міжнародній арені. Відповідно на порядок денний виходять питання прогнозування подальшого розвитку демократичного суспільства з метою формування ефективного політичного курсу держави, здійснення стратегічного вибору, що визначається актуальними викликами, політичним досвідом, геополітичним положенням, громадянськими ресурсами країни.

Новакова Е. В. *Внутренние дилеммы демократии: актуализация концепции Филиппа К. Шмиттера*

В статье изучены тенденции демократического развития с использованием выводов концепции К. Шмиттера. Осуществлена проекция внутренних осложнений и дилемм демократии на общественно-политические реалии украинского общества. Определены такие тенденции динамики политических процессов, как снижение уровня «олигархизации» политического пространства, электоральное взаимодействие формальных и неформальных политических субъектов, развитие самоорганизации гражданского общества через волонтерское движение, повышение политической самостоятельности парламентской коалиции и отсутствие концентрации всех рычагов власти в одном центре. Одновременно подчеркнуто, что воздействие данных тенденций усложняется следующими негативными явлениями: замещение реального учета интересов общества при формировании политического курса популистскими подходами, определенное самоустранение части граждан от ответственной общественной деятельности, чрезмерная функциональная автономия институтов власти, отсутствие полноценной коммуникации власти и граждан, «демократическая рецессия» на международной арене. Соответственно на повестку дня выходят вопросы прогнозирования дальнейшего развития демократического общества с целью формирования успешного политического курса государства, осуществления стратегического выбора, который определяется актуальными вызовами, политическим опытом, геополитическим положением и гражданскими ресурсами страны.

Ключевые слова: политический процесс, демократическое развитие, дилеммы демократии, политические институты, гражданское общество.

Novakova O. *The internal dilemmas of democracy: updating the concept of Philippe C. Schmitter*

The article examined trends in democratic development with the conclusions of the concept C. Schmitter. Implemented the projection of the internal complications and dilemmas of democracy in the socio-political realities of the Ukrainian society. Identify such trends in the political process, as the decline in "oligarchization" political space, electoral interaction of formal and informal political actors, the development of self-organization of civil society through volunteerism, increase the political independence of the parliamentary coalition and the absence of the concentration of all the levers of power in a single center. At the same time stressed that the impact of these trends is

complicated by the following negative phenomena: the replacement of the actual consideration for the interests of society in the formation of policy populist approach, a certain disengagement of the citizens of responsible social activities, excessive functional autonomy of the institutions of power, the lack of a full communications power and citizens' democratic recession " in the international arena. Accordingly, the agenda are questions of forecasting further development of a democratic society in order to create a successful policy of the state, the strategic choices that determined current challenges, political experience, geopolitical position and civilian resources.

Keywords: political process, democratic development, dilemmas of democracy, political institutions, civil society.

УДК 324

Козьма В. В.

«ХРОНІЧНІ ХВОРОБИ» ПОЛІТИЧНИХ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ

В статті коротко проаналізовані позачергові парламентські вибори в Україні. Основний акцент дослідження зосереджено на питаннях відповідності українських виборів загальним принципам демократичної організації та проведення виборів, створенні дієвих механізмів дотримання цих принципів. Детально розглянуто факти порушень під час виборчої кампанії та їх наслідки.

Ключові слова: вибори, виборчий процес, демократичні принципи, етапи виборчого процесу.

В незалежній Україні відбулась не одна виборча кампанія. Водночас слід зауважити, що їх кількість майже ніяк не позначилась на якості. Більше того, питання проведення чесних та прозорих виборів стають все більш актуальними, оскільки масштабні зміни в суспільній свідомості, що відбулися за останніх декілька років на фоні загальновідомих драматичних подій новітньої української історії, ставлять на порядок денний нові вимоги до процедури та якості їх проведення. В суспільстві назріло розуміння того, що саме вибори є головним інструментом, який дає можливість громадянам та суспільству обрати найбільш безпечний перехід від авторитаризму до демократії. Без проведення виборів на основі загальноприйнятих демократичних принципів досягти якісних змін в представницьких органах влади не можливо, тому в цій публікації ми спробуємо знайти відповіді на ті проблемні питання, які заважають проведенню в Україні справжніх демократичних виборів.

Переходячи безпосередньо до аналізу виборчого процесу взагалі та останніх парламентських виборів зокрема уточнимо, що ж таке вибори і навіщо вони потрібні. Отже, під терміном «вибори» розуміється процедура безпосереднього обрання або висунення певних осіб шляхом голосування для виконання громадських функцій, один із способів інституювання державної влади, найпоширеніший механізм створення органів та інститутів влади. Вибори відповідають республіканському типові організації влади, коли вона є «res publica» – справа народу. Вибори є не самим тільки вибором («choise»), головним у них є обрання («election»), делегування повноважень, наділення владою, визнання вищої авторитетності за ватажком, лідером, певною посадовою особою тощо. Це концентрація волі багатьох, зосередження їх у волі представника або представницького органу з метою поєднання їх у цілісну й гармонійну мозаїку спільної волі – у суспільну владу [1, с.70]. Щоб вибори відповідали духові вище наведеного визначення цивілізований світ виробив загальні принципи демократичної організації та проведення виборів. Вони загальновідомі:

- 1) *Обов'язковість виборів (визнається, що єдиним легітимним способом формування державної влади є вибори);*
- 2) *Періодичність та регулярність виборів (гарантує змінність виборних осіб);*
- 3) *Загальність виборчого права (означає, що всі громадяни мають право обирати і бути обраними в органи влади);*